

Sygn. akt IV CSK 362/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 marca 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Anna Kozłowska (przewodniczący)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

SSA Jacek Grela (sprawozdawca)

Protokolant Bogumiła Gruszka

w sprawie z powództwa A. S. i A. S.

przeciwko Bankowi [...] Spółce Akcyjnej w W. - następcy prawnemu [...] Banku
Spółki Akcyjnej w W.

o ustalenie,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej

w dniu 19 marca 2015 r.,

skargi kasacyjnej powodów

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 5 lutego 2014 r.,

1. oddała skargę kasacyjną;

2. nie obciąża powodów kosztami postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Powodowie żądali uznania za niedozwolone postanowień umowy kredytu zawartej z pozwanym Bankiem, odnoszących się do ustalanego przez Bank sposobu przeliczania zadłużenia według kursu franka szwajcarskiego, Sąd Okręgowy w O. wyrokiem z dnia 26 kwietnia 2012 r. uwzględnił powództwo. Na skutek apelacji pozwanego, Sąd Apelacyjny w B. wyrokiem z dnia 20 listopada 2012 r. zmienił zaskarżone orzeczenie i oddalił powództwo.

Sądy meriti ustaliły, że powodowie w dniu 21 czerwca 2006 r. zawarli z pozwanym umowę kredytu na cele mieszkaniowe w kwocie 189.866 złotych na okres 30 lat, z terminem spłaty do 21 czerwca 2036 r. Kredyt został udzielony i wykorzystany w złotych; w świetle postanowień umowy był jednak kredytem denominowanym na franki szwajcarskie (CHF), co oznacza, że po jego wykorzystaniu kwota kredytu (transzy kredytu) była przeliczana ze złotych na CHF i od tego momentu saldo kredytu wyrażone zostało w tej walucie. Również spłata kredytu odbywała się na analogicznych zasadach, jednakże przeliczenie odbywało się z CHF na złotówki. Kwestionowany przez powodów mechanizm przeliczania - zgodnie z "Tabelą kursów" obowiązującą w Banku na dany dzień - ustalony został w § 2 zd. 2 i w § 4 ust. 1a umowy, natomiast mechanizm przeliczania CHF na złotówki, obowiązujący przy spłacie rat kapitałowo-odsetkowych, został określony w § 9 ust. 2 zd. 2 umowy.

Sąd Okręgowy uznał, że powodowie mają interes prawny w rozumieniu art. 189 k.p.c. do wystąpienia z roszczeniem określonym pozwem. Do takiej konkluzji doprowadziła Sąd analiza przesłanek uznania zakwestionowanych przez nich postanowień umowy za niedozwolone w świetle art. 385¹ § 1 k.c. Zdaniem Sądu strona powodowa wykazała, że ani te postanowienia, ani ogólne warunki umowy nie wskazują sposobu w jaki pozwany będzie dokonywał przeliczeń.

Sąd Apelacyjny, oddalając powództwo, uznał, że istotą sporu była właściwa ocena istnienia po stronie powodowej interesu prawnego. Stwierdził, że nie zachodzi niepewność wymagająca usunięcia w ramach powództwa ustalającego. Identyczne postanowienia bowiem, umożliwiające bankowi ustalenie w sposób

dowolny tabel kursów walut obcych, są obecnie postanowieniami niedozwolonymi - wpisanymi z dniem 15 maja 2012 r. do rejestru prowadzonego przez Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Niezależnie od tego, ustawą z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2011 r., Nr 165, poz. 984) - dalej: „nowela” - zmieniono m.in. art. 69 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (aktualnie tekst jednolity Dz. U. z 2015 r., poz. 128) - dalej: „prawo bankowe” - przez dodanie w ust. 2 po pkt 4 pkt 4a, zobowiązując do zamieszczenia w umowie o kredyt denominowany lub indeksowany do waluty innej niż polska szczegółowych zasad określania sposobów i terminów ustalania kursu wymiany walut oraz zasad przeliczania na walutę wypłaty lub spłaty kredytu. Wprowadzenie tego obowiązku jest, zdaniem Sądu Apelacyjnego, dodatkowym i istotnym argumentem przemawiającym za tym, że powodowie nie mają interesu w dochodzeniu wywiedzionego roszczenia.

W wyniku skargi kasacyjnej powodów Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 23 października 2013 r., IV CSK 142/13 (niepubl.), uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania. Podkreślił, że kontrola abstrakcyjnego wzorca umowy nie może prowadzić do generalnego wyłączenia danej klauzuli z obrotu. Rzeczą sądu rozstrzygającego zarzut o niedozwolonej treści konkretnego postanowienia umowy kredytowej jest bowiem rozpoznanie tego zarzutu w indywidualnym układzie faktycznym, a nie w sposób abstrakcyjny i mechaniczny. Podstawa faktyczna rozstrzygnięcia in casu nie musi bowiem być tożsama nawet w wypadku oceny tego samego postanowienia umownego stosowanego przez innego przedsiębiorcę.

W zakresie drugiego argumentu Sądu Apelacyjnego, uzasadniającego brak interesu prawnego po stronie powodów w związku z nowelizacją prawa bankowego, Sąd Najwyższy stwierdził, że jest on trafny jedynie w części odnoszącej się do kredytu niespłaconego. Wskazał, że Sąd Apelacyjny nie wypowiedział się co do tego, czy i jakie skutki ustawa nowelizująca wywiera w stosunku do części kredytu, który już został spłacony, co było także przedmiotem żądania pozwu.

Rozpoznając sprawę ponownie, Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 5 lutego 2014 r. zmienił zaskarżony wyrok i oddalił powództwo. W jego ocenie spór dotyczy

związania stron postanowieniami umownymi, w których znajdują się odesłania do ogólnie ujętej „Tabeli kursów”. Nowelizacja prawa bankowego wprowadziła obowiązek określenia przez strony szczegółowych zasad ustalania kursu wymiany walut, mających zastąpić wskazane tabele. W sytuacji niewywiązania się przez pozwanego z obowiązku nałożonego nowelą, po stronie kredytobiorcy powstaje roszczenie o zobowiązanie kredytodawcy do zawarcia umowy o treści uwzględniającej rozwiązanie przewidziane art. 69 ust. 2 pkt 4a prawa bankowego.

Zdaniem Sądu drugiej instancji ustalenie zasad spłaty kredytu w części niespłaconej może w sposób pośredni wyrzucić skutki w odniesieniu do spłaconych rat. Powodowie mogli bowiem dokonywać spłat w wyższej wysokości, niż ustalonej przy zastosowaniu rozwiązań przewidzianych nowelą, np. w związku z tzw. spreadem walutowym, co mogło doprowadzić do nadpłaty. W takiej sytuacji ich interes prawny może być w całości zaspokojony w drodze powództwa o świadczenie. Sąd podkreślił, że charakter niedozwolonej klauzuli oraz jej wpływ na stosunek obligacyjny mogą decydować o wyborze sposobu wyeliminowania jej z umowy. Przesądza o tym konkretny stan faktyczny.

Powyższy wyrok w całości zaskarżyli skargą kasacyjną powodowie zarzucając naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie: art. 189 k.p.c. w zw. z art. 385¹ § 1-3 k.c. i art. 385² k.c., art. 69 ust. 2 pkt. 4a prawa bankowego w zw. z art. 56 k.c., art. 65 k.c. i art. 4 noweli, art. 385¹ § 3 i 4 k.c., art. 45 ust. 1 i art. 76 Konstytucji RP w zw. z art. 189 k.p.c. oraz naruszenie przepisów postępowania, które mogło mieć wpływ na wynik sprawy: art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 321 § 1 k.p.c. w zw. z art. 187 § 1 pkt. 1 i 2 k.p.c. i art. 391 § 1 k.p.c. We wnioskach wnieśli o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania ewentualnie o uchylenie wyroku i oddalenie apelacji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszym rzędzie, wymagają analizy zarzuty naruszenia przepisów postępowania, ponieważ brak uchybień w tym zakresie, stwarza dopiero możliwość

właściwej oceny zarzutów materialnoprawnych. Dodać trzeba, że z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. wynika, że podstawą skargi kasacyjnej mogą być tylko takie naruszenia przepisów postępowania, które mogły mieć istotny wpływ na wynik sprawy.

W judykaturze Sądu Najwyższego zgodnie przyjmuje się, że do uzasadnienia wyroku sądu drugiej instancji ma odpowiednie zastosowanie art. 328 § 2 k.p.c. Utrwalony jest również pogląd, że obraza art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. może stanowić usprawiedliwioną podstawę skargi kasacyjnej gdy uzasadnienie zaskarżonego wyroku nie ma wszystkich koniecznych elementów, bądź zawiera tak kardynalne braki, które uniemożliwiają kontrolę kasacyjną (por. np. orzeczenia Sądu Najwyższego: z dnia 8 października 1997 r., I CKN 312/97, z 19 lutego 2002 r., IV CKN 718/00, z dnia 18 marca 2003 r., IV CKN 11862/00, z dnia 20 lutego 2003 r., I CKN 65/01, z dnia 22 maja 2003 r., II CKN 121/01, niepublikowane oraz z dnia 10 listopada 1998 r., III CKN 792/98, OSNC 1999, Nr 4, poz. 83). Wadliwością taką jest całkowite zaniechanie odniesienia się do poczynionych przez Sąd pierwszej instancji ustaleń faktycznych i przeprowadzonego w obu instancjach postępowania dowodowego, w sytuacji, gdy odniesienie to stanowi podstawowy i pierwotny obowiązek każdego sądu rozstrzygającego sprawę merytorycznie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 2014 r., IV CSK 621/13, niepubl.).

Pomimo nieprecyzyjnego wyjaśnienia przez Sąd Apelacyjny braku interesu prawnego powodów w wytoczeniu powództwa o ustalenie, nie zachodzi sytuacja uniemożliwiająca dokonanie kontroli kasacyjnej rozstrzygnięcia. Można bowiem prześledzić tok rozumowania Sądu, który doprowadził do jasnych konkluzji.

Chybiony był zarzut naruszenia art. 321 § 1 k.p.c. w zw. z art. 187 § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. i art. 391 § 1 k.p.c., Sąd drugiej instancji nie orzekł ponad żądanie. Przeprowadzona analiza nawiązująca do instytucji tzw. spreadu walutowego, służyła wyłącznie ocenie interesu prawnego powodów w wytoczeniu powództwa.

Przechodząc do zarzutów związanych z prawem materialnym w pierwszej kolejności należało uznać za nieuzasadniony zarzut naruszenia art. 45 ust. 1 i art. 76 Konstytucji RP w zw. z art. 189 k.p.c. Brak prawa do sądu bowiem nie może być utożsamiany z oddaleniem powództwa o ustalenie z uwagi na brak interesu prawnego. Podkreślenia wymaga, że interes prawny stanowi materialnoprawną przesłankę

roszczenia przewidzianego w art. 189 k.p.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2014 r., III CSK 182/13, niepubl.). Dokonanie jego oceny świadczy o merytorycznym rozstrzygnięciu sprawy.

Pojęcie interesu prawnego w rozumieniu art. 189 k.p.c. było przedmiotem licznych judykatów i wypowiedzi przedstawicieli nauk prawnych. Przyjmuje się, że jest to obiektywna, czyli wywołana rzeczywistą koniecznością ochrony określonej sfery prawnej, potrzeba uzyskania przez stronę powodową odpowiedniej treści wyroku. Interes prawny istnieje wówczas, gdy istnieje niepewność stosunku prawnego lub prawa, wynikająca z obecnego lub przewidywanego ich kwestionowania lub naruszenia, zatem gdy zachodzi swoista potrzeba ich potwierdzenia, wynikająca z sytuacji prawnej w jakiej znajduje się powód (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 14 lipca 1972 r., III CRN 607/71, OSNC 1973, nr 4, poz. 64 i z dnia 22 września 1999 r., I PKN 263/99, OSNAP 2000, nr 2, poz. 36 oraz uchwała Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2014 r., III CZP 121/13, niepubl.).

Oceniając interes prawny powodów, Sąd ad quem skoncentrował się głównie na tym, że nie występuje on wówczas gdy uzasadnione jest posłużenie się dale idącym (intensywniejszym) środkiem ochrony prawnej (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 7 marca 2013 r., IV CSK 469/12, niepubl. i z dnia 16 lutego 2011 r., I CSK 305/10, niepubl.).

Bezspornie podstawą żądania powodów było twierdzenie, że określone postanowienia umowy kredytowej były niedozwolone ponieważ nie określały jasnych reguł przeliczania należności kredytowych. Zgodzić się trzeba, że w swojej argumentacji nie nawiązywali do instytucji tzw. speadu walutowego.

Ideą dokonania nowelizacji prawa bankowego ustawą z dnia 29 lipca 2011 r. było utrzymanie funkcjonujących na rynku kredytów denominowanych według nowych zasad. Do prawa bankowego został wprowadzony m.in. art. 69 ust. 2 pkt. 4a, zgodnie z którym umowa kredytu powinna określać w przypadku umowy o kredyt denominowany lub indeksowany do waluty innej niż waluta polska, szczegółowe zasady określania sposobów i terminów ustalania kursu wymiany walut, na podstawie którego w szczególności wyliczana jest kwota kredytu, jego transz i rat kapitałowo-odsetkowych oraz zasad przeliczania na walutę wypłaty albo spłaty kredytu. W myśl

art. 4 noweli w przypadku kredytów lub pożyczek pieniężnych zaciągniętych przez kredytobiorcę lub pożyczkobiorcę przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy (co nastąpiło w dniu 26 sierpnia 2011 r.) ma zastosowanie art. 69 ust. 2 pkt 4a oraz art. 75b prawa bankowego, w stosunku do tych kredytów lub pożyczek pieniężnych, które nie zostały całkowicie spłacone - do tej części kredytu lub pożyczki, która pozostała do spłacenia. W tym zakresie bank dokonuje bezpłatnie stosownej zmiany umowy kredytowej lub umowy pożyczki.

W rezultacie ustawodawca wprowadził narzędzie prawne pozwalające wyeliminować z obrotu postanowienia umowne zawierające niejasne reguły przeliczania należności kredytowych, zarówno na przyszłość, jak i w odniesieniu do wcześniej zawartych umów w części, która pozostała do spłacenia. Zatem abuzywność tych postanowień dostrzeżona przez powodów została w powyższym zakresie usunięta. W takiej sytuacji, zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego zawartym w cytowanym wyroku z dnia 23 października 2013 r., po stronie powodowej brak jest interesu prawnego w wytoczeniu powództwa.

W przypadku części kredytu, który został już spłacony przez powodów, sytuacja kształtuje się odmiennie. Rozwiązania wprowadzone nowelą nie obejmują bowiem spłaconych należności. Zauważyć jednak należy, że częściowa spłata kredytu odbyła się według konkretnych zasad. Powodowie dokonali spłaty przy zastosowaniu określonego sposobu przeliczeń. Nawet jeżeli był on niejasny według treści zaskarżonych postanowień umownych, to z chwilą dokonania spłaty został skonkretyzowany. W rezultacie niedozwolony (abuzywny) charakter tych postanowień został wyeliminowany. Tym samym został usunięty stan niepewności, który mógłby usprawiedliwiać interes prawny powodów. Oczywiście zupełnie inną kwestią jest ocena zastosowanych przeliczników przy spłacie kredytu, np. ze względu na zastosowanie spreadu walutowego. Jednakże kwestia ta po pierwsze nie była objęta żądaniem pozwu. Po drugie - jak trafnie przyjął Sąd Apelacyjny - powinna być rozważana w sprawie z powództwa o świadczenie.

Reasumując uznać należało, że powodowie nie mieli interesu prawnego w wytoczeniu powództwa o ustalenie również w zakresie, który dotyczył spłaconej

części kredytu. Zarzuty naruszenia prawa materialnego okazały się zatem nieuzasadnione.

Na marginesie, zgodzić się należy ze skarżącymi, że brak jest podstaw do uznania, że art. 69 ust. 2 pkt. 4a prawa bankowego jest przepisem dyspozytywnym (a ściślej normą o takim charakterze). Główna funkcja takiej normy polega na uzupełnieniu treści stosunku prawnego w zakresie nieuregulowanym przez strony. Charakteryzuje się specyficzną techniką legislacyjną w postaci zwrotów: „w braku odmiennego zastrzeżenia”, „w braku odmiennej umowy”, „chyba, że umowa stanowi inaczej”. Nadto norma taka uzupełniając stosunek prawny wprowadza konkretne rozwiązanie. Tymczasem po pierwsze art. 69 ust. 2 pkt 4a prawa bankowego nie stwarza stronom możliwości innego rozwiązania, ponieważ w przypadku kredytów denominowanych lub indeksowanych określenie jasnych zasad dokonywania przeliczeń stanowi element przedmiotowo istotny umowy. Po drugie norma ta zawiera tylko obowiązek zamieszczenia tego postanowienia nie statuuje jego treści. Z kolei w odniesieniu do kredytów w niespłaconej części art. 4 noweli daje podstawę do żądania wprowadzenia do umowy konkretnych zasad dokonywania przeliczeń, co przesądza o tym, że stosunek prawny nie jest uzupełniany w tym zakresie z mocy prawa.

Z przytoczonych względów skarga kasacyjna podlegała oddaleniu na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

Orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego wynika z treści art. 398²¹ k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., art. 108 § 1 k.p.c. i art. 102 k.p.c.